

ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ

SPATIAL DEVELOPMENT
AND DECENTRALIZATION OF MANAGEMENT

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.08.003>

УДК 332.1:335.02

JEL: I31, O20

В.А. СМОЛІЙ, д-р іст. наук, проф., академік НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний редактор «Українського історичного журналу», директор
Інститут історії України НАН України
вул. Грушевського, 4, 01001, Київ, Україна

e-mail: gonzales@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7656-5505>

Я.В. ВЕРМЕНИЧ, д-р іст. наук, проф., член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач відділу історичної регіоналістики
Інститут історії України НАН України
вул. Грушевського, 4, 01001, Київ, Україна
e-mail: verrosia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4445-9492>

РЕГІОНАЛЬНА АНАЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ СТРАТЕГІЙ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто сутність регіональної аналітики як ключового інструменту формування цільових програм відновлення України, що базуються на інтеграції безпекових стратегій у просторовий розвиток та їх адаптації до умов повоєнної стійкості. Акцентовано на інноваційному потенціалі регіональної аналітики, який полягає в систематичному оцінюванні безпекового середовища, трансформації соціально-економічних програм регіонального розвитку відповідно до викликів повоєнного відновлення, посиленні безпекового потенціалу територіальних громад, упровадженні стандартів ЄС у регіональні проекти для забезпечення сталого розвитку і безпеки.

Ключові слова: регіональна аналітика; регіональний розвиток; регіональна безпека; відновлення України; безпекове середовище.

Ц и т у в а н н я: Смолій, В., Верменич, Я. (2026). Регіональна аналітика як інструмент формування безпекових стратегій просторового розвитку України. *Економіка України*. 69. 08(777). 03—19. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.08.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Формування сучасного безпекового середовища України відбувається в умовах геополітичних викликів, подолання яких вимагає зміцнення економічної стійкості та конструювання нової моделі економіки, спрямованої на мінімізацію ризиків, пов'язаних з російсько-українською війною. Мілітарні реалії обумовлюють становлення специфічної «культури ризику», орієнтованої на постійну готовність до непередбачуваних змін і адаптацію до кризових викликів. За допомогою «парадигми ризику» дедалі частіше репрезентується динаміка майже всіх сфер життя: йдеться не лише про воєнні, фінансові, економічні, техногенні ризики, а й про соціально-політичні, ідентифікаційні, ментальні, екзистенційні. Дистанціюватися від ризиків у сучасному глобальному суспільстві неможливо, адже саме суспільство виступає генератором ризикогенних політичних і соціокультурних процесів.

Як зазначає У. Бек (Beck, 1992), існування у «світовому суспільстві ризику» актуалізує проблеми розробки стратегій вивчення ризиків, комплексного аналізу результатів дослідження криз і станів нестабільності. Осмислення структурних, геополітичних і ментально-психологічних вимірів «культури ризику» — надійний інструмент дослідження феноменології ризику як раціонального конструкту для управління небезпеками в конкретних просторових, соціальних і економічних контекстах. На особливу увагу заслуговує концептуалізація аналітики ризику — на пряму дослідження і моніторингу кризової динаміки, спрямованого на вироблення алгоритмів оцінювання, управління і протидії небезпекам на різних рівнях. Комплексність і системність аналітики ризику забезпечуються її тривимірною структурізацією. На мікрорівні визначаються локальні «групи ризику», які потребують безпосередньої допомоги з боку як державних, так і локально-територіальних структур. Зусилля з протидії ризикам на мезорівні передбачають ініціативи, що сприяють формуванню «культури ризику» на регіональному рівні. Макрорівневі програми і стратегії орієнтовано на запобігання системним ризикам — комплексним, слабо передбачуваним, погано контрольованим, які можуть мати довготривалі негативні наслідки як для окремих територій, так і для великих макрокомплексів.

Воєнний стан, у якому перебуває українське суспільство, і необхідність післявоєнного відновлення створюють додаткові соціальні та ідентифікаційні ризики. Викликані переоцінкою існуючої системи цінностей, вони здатні справляти негативний вплив на глибинний рівень колективної свідомості, продукувати гібридні моделі суспільних взаємодій. Їх джерелом є міграція, руйнування колективної пам'яті, економічна і соціально-політична нестабільність, невизначеність перспектив, які, своєю чергою, провокують формування кризи ідентичності. На жаль, зберігає актуальність заклик Е. Гіденса (2004, с. 21—22) «вчитися жити в умовах ризику, аналізуючи різний досвід, що дає змогу робити власне життя більш-менш стабільним». Проте вчений застерігає від «негативного сценарію» пасивного сприйняття небезпек і наголошує на важливості активних дій, спрямованих на генерування концептуальних інновацій, прора-

ховування наслідків кризових ситуацій та управління ними для побудови стабільного життя.

Необхідність перебування в ризикогенних умовах об'єктивно передбачає пошук і розробку принципово нових форм осмислення кризової соціальної реальності й вибудову моделей її оптимізації. Кризову реальність варто сприймати як перехідний період, який за умови продукування аналітичних стратегій і адаптаційних моделей може стати поштовхом до розвитку. Вироблення аналітичних інструментів подолання ризиків здатне виконувати домінуючу роль у формуванні методологічних парадигм і практичних рішень щодо ідентифікації та мінімізації негативних ризикогенних явищ. Ефективна аналітика ризику розглядається як системний процес оцінки потенційних загроз шляхом акумуляції та інтерпретації інформаційних ресурсів для прогнозування стабільного розвитку, швидкої адаптації до змін, формування ефективних управлінських рішень і моделювання соціально-політичних перспектив.

У світовій конфліктології досить поширеними є спроби концептуалізації теоретико-методологічних підходів дослідження ризиків і викликів глобалізації у контексті формування міждисциплінарного простору студій ризиків (Renn, 2008; Beck, 1992; Beck, Levy, 2013). В українській науці проблеми ризикології (Степанов, 2019) розробляються переважно в контексті економічної безпеки як невід'ємного інструменту генерування національних і регіональних стратегій розвитку, їх адаптації до особливостей конкретних територій (Геєць та ін., 2006; Луцик, 2023). Наголошується на актуалізації регулярного моніторингу і кількісного оцінювання ризиків у різних регіонах, що дозволить не лише порівнювати регіональну динаміку, але й виявляти об'єкти, які потребують першочергової уваги з урахуванням демографічних, інфраструктурних і економічних характеристик (Єрмакова та ін., 2026). Ґрунтовно досліджуються проблеми ризиків підприємництва й управління економічними системами (Вітлінський, Великоіваненко, 2004). Кваліфікованому аналізу суспільних криз і розробці концептуальних моделей виходу з них приділяється значно менше уваги. Про наявність комплексних досліджень системних ризиків в умовах нестабільності можна говорити лише стосовно соціологічних і культурологічних вимірів (Скокова, 2021; Головаха, Дембіцький, 2025). Утім, цілком очевидно, що в сучасному українському суспільстві ризики мають виразний регіональний контекст (Лібанова, 2015), зумовлений диференціацією просторового розвитку, нерівномірним економічним потенціалом і наслідками воєнних дій. Недостатня увага до їх вивчення пов'язана з відсутністю системи регіональної аналітики, яка є підґрунтям сталого регіонального розвитку і розробки ефективної регіональної економіки.

Отже, **мета статті** — репрезентувати концептуальні параметри регіональної аналітики в ідентифікації та оптимізації ризикогенної динаміки українського суспільства на регіональному рівні, окреслити сутність регіональної аналітики як ключового інструменту формування цільових програм

відновлення України, що базуються на інтеграції безпекових стратегій у регіональний розвиток та їх адаптації до умов повоєнної стійкості.

Увагу акцентовано на інноваційному потенціалі регіональної аналітики, який полягає в здійсненні систематичної оцінки безпекового середовища, трансформації соціально-економічних програм регіонального розвитку відповідно до викликів повоєнного відновлення, посиленні безпекового потенціалу територіальних громад, упровадженні стандартів ЄС у регіональні проекти для забезпечення сталого розвитку й безпеки.

Методи дослідження. Для досягнення заявленої мети використовуються концептуальні підходи студій ризиків, які базуються на інтеграції класичної теорії ризику з концепціями міжнародної економіки, геополітики й системної динаміки. Фокусування відбувається на визначенні сутнісних ознак ризиків, дослідженні векторів їх каскадного поширення, необхідності розробки методології ідентифікації ризиків і попередження загроз у контексті захисту територіальної цілісності держав. Спеціальний акцент робиться на потребі в нормування теоретичних і категоріальних сфер аналітики безпекової динаміки на глобальному, регіональному й локальному рівнях. Пошук стратегій формування безпекового середовища базується на поєднанні теоретичних парадигм і практичних заходів, спрямованих на комплексну протидію глобалізаційним викликам. Безпекові стратегії просторового розвитку трактуються як комплекси управлінських рішень щодо захисту населення, інфраструктури і довкілля від загроз, які гармонійно інтегрують безпеку у функціональне зонування, економічну стійкість і адаптивність регіону.

Регіональний сектор традиційно перебуває серед основних сфер використання аналітико-прогностичних стратегій, спрямованих на створення безпекового середовища, підвищення конкурентоспроможності територій, згуртування держави і ефективне управління. Формування безпекового регіонального середовища — це комплексний процес, який передбачає аналіз локальних ризиків, розробку регіональних стратегій їх мінімізації і реалізацію суб'єктно-орієнтованих планів для розвитку громад. Його успішність залежить від наявності теоретично обґрунтованих підходів до забезпечення національної і регіональної безпеки й належного рівня системи регіональної аналітики, побудованої на нових концептуальних засадах компаративних досліджень регіонів із застосуванням сучасних безпекових парадигм.

За умов мінливості безпекового середовища теоретичні й методологічні інструменти забезпечення національної безпеки здатні відігравати стратегічну роль. Своєчасне виявлення наявних і прогнозованих ризиків, регулярний менеджмент конфліктної динаміки регіонального середовища з метою внесення коректив до цілей і завдань державної політики безпеки мають базуватися на солідному науковому фундаменті. Аналіз змін, що порушують безпекову рівновагу регіону, є відправним орієнтиром для ідентифікації ризиків і репрезентації шляхів їх нейтралізації у рамках регіональної аналітики. Її об'єктом є регіон як цілісна соціально-економічна система, його територіальна організація, природно-ресурсний потенціал, процеси розвитку і функ-

ціонування продуктивних сил і просторової структури економіки. Теоретико-методологічні засади регіональної аналітики засновано на сукупності концепцій, принципів та інструментів вивчення ризикогенних і безпекових процесів на регіональному рівні. Інтеграція просторового й компаративного підходів забезпечує системне охоплення економічних, екологічних, соціокультурних, політичних і безпекових вимірів регіональної динаміки.

Перебування регіональної аналітики на перетині науково-методологічних сфер соціально-економічної географії, регіоналістики і регіональної економіки обумовлює її міждисциплінарність, взаємопроникнення методів та ідей, концепцій і теорій. У науковому просторі регіональної аналітики відбуваються дослідження економічних і соціальних процесів для обґрунтування стратегічних рішень регіональної взаємодії (Геєць, 2026), осмислення регіональних дисбалансів та ідентифікаційних криз, адаптації державної стратегії до конкретних регіонально-локальних умов, розробки довгострокових програм ефективного регіонального розвитку. Практично-прикладні аспекти регіонального аналізу перебувають у полі зору регіональної діагностики, спроможної не тільки виявляти особливості просторової організації регіону, а й окреслювати диспропорції і можливості подальшого зростання.

Сучасне «суспільство ризику» змушує адаптуватися до постійних трансформацій і вимагає інноваційних механізмів управління безпекою. Теоретико-методологічні концепції, орієнтовані на дослідження регіональних конфліктів і криз, виявлення основних чинників ризикогенного просторового розвитку й пошук нових форм регіональної взаємодії, за цих умов набувають значення аналітико-прогностичних конструктів. Поєднання «вертикальних» і «горизонтальних» векторів соціальних і політичних практик з концептуальними положеннями теорій просторової динаміки дасть змогу принципово змістити фокус від технічно-раціональних підходів у осмисленні культури ризику до аналітично-теоретичної перспективи, яка позиціонує ризик у контексті фундаментальних цивілізаційних змін (Burgess et al., 2016).

Концептуальний каркас регіональної аналітики формують теорії регіонального розвитку, які репрезентують цілісну систему взаємопов'язаних принципів, ідей, методологій, спрямованих на осмислення закономірностей функціонування й розвитку територій. За їх допомогою пояснюються і передбачаються тенденції, розробляються моделі та механізми просторової динаміки, репрезентуються інструменти їх практичної реалізації. Серед основних теоретичних парадигм регіональної аналітики виокремлюють:

- **теорії просторової економіки і локалізації**, які розглядають розміщення продуктивних сил, інфраструктури і виробництва з урахуванням геопросторового фактора;
- **концепції кластерного розвитку**, що базуються на створенні груп взаємопов'язаних структур для підвищення конкурентоспроможності регіону;

- **теорію «полюсів зростання»**, яка аналізує роль економічних центрів (міст, кластерів), здатних стимулювати розвиток навколишніх територій;
- **концепції сталого розвитку територій**, орієнтовані на врахування цілісності й специфіки регіону для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку;
- **концепції ендегенного розвитку**, які ґрунтуються на використанні власного ресурсного потенціалу регіону (людського капіталу, інфраструктури, інновацій) у виробленні управлінських стратегій;
- **теорії конкурентних переваг**, спрямовані на аналіз унікальних ресурсів і можливостей (інноваційні чинники та інвестиційний потенціал) регіону для економічного зростання;
- **теорії регіоналізму**, які досліджують регіон як динамічну структуру, що розвивається під впливом взаємозалежності в питаннях безпеки, економіки й політики;
- **теорії регіональної ідентичності**, підпорядковані вивченню регіону як унікального соціокультурного простору, що інтегрує специфічні традиції, цінності та субкультури;
- **концепції функціонального управління**, які розглядають регіон у контексті децентралізаційних процесів, системи органів місцевого самоврядування і виконавчої влади.

У процесі розробки алгоритмів формування безпекового середовища України науковий потенціал регіональної аналітики спрямовується на визначення викликів і небезпек, пошук шляхів реагування держави і суспільства на загрози й кризові ситуації. Увага зосереджується на можливостях запобігання конфліктам і механізмах управління ризиками в умовах швидких змін безпекового середовища на різних рівнях: державному, регіональному і місцевому. З огляду на те, що окремі регіони постійно перебувають у ситуаціях різноманітних ризиків, які можуть не тільки дестабілізувати сталий розвиток, але й кардинально змінити його, кожній регіональній структурі притаманна своя безпекова специфіка. Вона типологізується на основі особливостей географічного положення, присутності економічних, історичних, культурних, політичних і ментальних чинників регіонального розвитку. Типологія безпекових ризиків охоплює комплексну класифікацію загроз — від воєнних до соціально-економічних, що залежать від просторового розміщення і функціональної ролі регіону. За рівнем загрози регіони поділяються на фронтові, деокуповані, прикордонні й опорні (тилові), що дозволяє адаптувати заходи стійкості до специфіки кожної регіональної структури (Верменич, 2025).

Регіональна аналітика як базовий інструмент формування безпекового середовища України надає можливість своєчасно виявляти загрози, оцінювати ризики і коригувати регіональну політику. Вона забезпечує моніторинг стратегічних факторів як загальнонаціональної стійкості, так і військово-політичних й соціально-економічних ризиків на рівні регіонів, які обумовлюють стан національної безпеки та європейської безпекової стабільності. Серед основних напрямів регіональної аналітики пріоритетними є:

- **економічна аналітика** (оцінка рівня конкурентоспроможності регіону, аналіз галузевої структури економіки, розробка заходів щодо стимулювання регіонального економічного зростання);
- **просторова аналітика** (аналіз природно-ресурсного потенціалу регіону, генерування стратегій просторового розвитку громад, оптимізація інфраструктури та управління територіями);
- **соціальна аналітика** (дослідження суспільних процесів і соціальної політики, діагностування проблем і аналіз закономірностей соціальної динаміки, моніторинг настроїв та оцінка вразливих груп);
- **стратегічний аналіз загроз** (виявлення процесів, явищ і чинників, що впливають на національну безпеку, особливо в умовах зовнішньої агресії);
- **оцінка регіональних безпекових комплексів** (компаративний аналіз інституційного забезпечення безпеки в окремих регіонах);
- **інформаційна та кібербезпека** (аналіз загроз інформаційного і технологічного характеру);
- **екологічна безпека** (моніторинг стану довкілля і розробка напрямів екологічної модернізації регіональних економік);
- **регіональна стійкість до загроз** (розробка рекомендацій щодо підвищення національної стійкості на основі аналізу регіональних тенденцій);
- **інтеграційна взаємодія** (роль регіональних акторів у формуванні європейського безпекового ландшафту).

Регіональна аналітика спрямована на вирішення і більш конкретних завдань: моніторинг рівня соціальної згуртованості й аналіз міграційних процесів; вивчення особливостей динаміки і структури населення, причин появи демографічних проблем; оцінку рівня якості життя населення й забезпеченості основними об'єктами соціальної інфраструктури; аналіз міжрегіональних і зовнішньоекономічних зв'язків регіону; характеристику регіональної ідентичності й ментальності.

Методичний інструментарій регіональної аналітики є досить розгалуженим і охоплює різноманітні методи, моделі й програмні засоби для виявлення, оцінювання і прогнозування загроз. Адекватне обрання методичного інструментарію, який включає аналітичні методи, кількісно-якісні індикатори і технологічні рішення, обумовлює можливість ухвалення обґрунтованих рішень з нейтралізації ризиків у різних сферах. Аналітичні методи і підходи орієнтовано на збирання й аналіз інформації з відкритих джерел, оцінку сильних і слабких сторін, загроз і можливостей розробки стратегій безпекового розвитку. Кількісно-якісні індикатори спрямовано на порівняння поточних параметрів і оцінювання ймовірності настання ризиків. Технологічні та програмні засоби використовуються для візуалізації даних і моніторингу безпекових загроз.

Зрозуміло, що гарантування регіональної безпеки вимагає комплексних заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку і нейтралізацію загроз. Зменшення регіональної стабільності на тлі глобалізаційних криз змушує замислитися над низкою концептуальних запитань: Чи визна-

чено методологічні рамки аналізу потенціалу спроможності регіональних систем у ризикогенних умовах? Чи достатньо внормовано термінологічно-типологічну систему регіональної аналітики? Чи здатна ця система генерувати практичні стратегії і обґрунтовувати управлінські рішення? Варто усвідомлювати, що термінологічна неузгодженість, накладена на складні політичні реалії, здатна посилювати ризики й гальмувати затвердження ефективних управлінських заходів. В українському суспільстві, яке опинилося в обставинах посилення невизначеності й нашарування регіональних суперечностей, від рівня регіональної аналітики залежить можливість коригування конфліктних ситуацій і генерування алгоритмів протидії їх потенційному погіршенню.

У регіональній аналітиці дослідження ризиків базується на застосуванні всіх сучасних способів збирання й аналізу емпіричних даних: кількісних репрезентативних опитуваннях, якісних методиках і використанні комбінованих соціологічних стратегій. Проблемним фактором у таких дослідженнях є неусталеність понятійного апарату. Різноманіття підходів до одного й того самого концепту в рамках однієї дисципліни утруднює їх операціоналізацію в процесі розробки інструментарію для репрезентативних опитувань, у тому числі в рамках міжнародних, крос-культурних проєктів (Скокова, 2021). Мінімізувати проблеми формування відповідного тезаурусу допоможуть структурування термінологічної системи і впорядкування сукупності дефініцій шляхом встановлення логічних зв'язків і виокремлення тематичних груп. Серед основних складових термінологічної системи регіональної аналітики варто назвати:

- **базові поняття** (регіон, регіоналізація, область, район, територіальна громада, адміністративно-територіальна одиниця, економічний регіон, історико-географічний регіон, субрегіон, депресивний регіон, прикордонний регіон);
- **управлінські поняття** (державна стратегія регіонального розвитку, програма регіонального розвитку, регіональна політика, регіональна економіка, регіональна статистика, регіональне управління, стратегічне планування, місцеве самоврядування, децентралізація, інтеграція);
- **аналітичні поняття** (факторний аналіз регіону, регіональний розвиток, збалансований розвиток, конкурентоспроможність регіону, міжрегіональні диспропорції, регіональний кластер, інфраструктура регіону);
- **інструментальні поняття** (траєкторії розвитку, концепції зростання, моніторинг, економічна спроможність, просторова нерівність, регіональна згуртованість).

Стратегічною проблемою є необхідність гармонізації української регіонально-аналітичної термінології з європейськими стандартами, розмежування суміжних понять, подолання нечіткості в трактуванні суб'єктів і об'єктів регіонального управління. Суттєвий поступ можливий лише на ґрунті міждисциплінарності й оновлення всього дослідницького інструментарію. Істотного переосмислення також потребує методологія регіональної аналіти-

ки, яка має спрямовуватися на генерування стратегій регіонального розвитку й оцінювання ефективності регіональної політики. На нашу думку, важливим є застосування когнітивних підходів, підпорядкованих моделюванню просторових уявлень соціумів, конструюванню ментальних карт регіонів, вивченню регіональної ідентичності, встановленню здатності населення забезпечувати регіональну згуртованість.

У європейському вимірі згуртованість — не абстрактне поняття, це фундамент сталого розвитку, економічної інтеграції та соціальної стабільності. Регіональна політика європейських держав чітко орієнтується на потенціал згуртованості суспільства. Симптоматично, що сучасні оцінки регіоналізації у європейському вимірі неможливо зрозуміти поза контекстом «політики згуртованості» (*cohesion policy*), яка розглядається як інструмент зменшення соціально-економічних і територіальних диспропорцій між регіонами за рахунок урахування потреб конкретних територій. Європейська модель згуртованості є прикладом концептуального підходу до інтегрованого розвитку, що постійно еволюціонує відповідно до глобальних і регіональних викликів. Її засадничими принципами слугують рівність можливостей та ефективне використання ендегенних ресурсів регіональних структур.

В українському регіональному просторі теоретико-концептуальний базис політики територіальної згуртованості потребує як наукового осмислення, так і практичного впровадження. У сучасному європейському розумінні політика згуртованості має три основних виміри: соціальний, економічний і просторовий. Якщо соціально-економічний сегмент характеризується досить високим рівнем аналізу завдяки наявності кількісних та якісних індикаторів розвитку, то методологічний інструментарій оцінювання просторового виміру згуртованості розроблений недостатньо. Це пов'язано з дискусійністю самого поняття «просторова згуртованість» і відсутністю інструментарію її виміру та механізмів забезпечення. Саме регіональна аналітика здатна запропонувати концептуальний інструментарій розгляду проблем територіальної згуртованості крізь призму регіональних категоріальних і термінологічних складових, зокрема аналізу таких конструктів, як «регіональна інтеграція», «фрагмеграція», «екістичний простір», «просторова справедливість» тощо.

Очевидно, що питання згуртованості в українському просторі є актуальним у всіх її проявах, що обумовлено комплексністю проблем дисбалансу соціально-економічного розвитку регіонів, наявністю етнічних, релігійних і культурних конфліктів, руйнуванням інфраструктури й виснаженням соціального капіталу. Регіональну аналітику в такому контексті можна розглядати як своєрідний метапідхід, що допомагає синтезувати напрацювання різних галузей наукового знання для вироблення стратегій регіональної інтеграції та пошуку балансу регіональних і загальнодержавних інтересів. Для сучасної України процес регіональної інтеграції як об'єднання різних елементів системи із збереженням власної базової ідентичності є викликом часу; від гармонійного поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів величезною мірою залежить її подальший розвиток.

Зазвичай у європейській практиці під регіональною інтеграцією розуміють процес зближення і об'єднання економік чи політичних систем кількох держав, розташованих у одному географічному регіоні, для створення спільного економічного простору. Основними умовами для інтеграційних ініціатив є територіальна близькість, економічна подібність, політична воля, соціальна і культурна спорідненість, розвиток виробничих сил. Зменшення соціально-економічних розривів між регіонами досягається за допомогою концепції «регіональної когезії», спрямованої на гарантування рівних можливостей для громадян незалежно від їх місця проживання. Поняттям «регіональна когезія» позначають стратегію, спрямовану на забезпечення збалансованого розвитку регіональних структур, зменшення диспропорцій між ними і подолання геопросторових дисбалансів. Вона тісно пов'язана із соціальною згуртованістю, оскільки орієнтована на зменшення нерівності й конфліктності між суспільствами.

Аналіз сучасних геополітичних ризиків свідчить про формування нового типу міжнародного середовища, яке характеризується підвищеною невизначеністю і фрагментованістю. Складна й неоднозначна взаємодія глобалізації та регіоналізації обумовлює процеси, пов'язані з неминучим поглибленням соціальної фрагментації. Уже протягом тривалого часу суспільна думка шукає відповідь на дуалістичне запитання: Чи може взагалі бути стійким фрагментований порядок або, навпаки, лише фрагментований порядок і може бути усталеним? Сучасна ризикогенна діалектика процесів фрагментації і глобалізації розглядається крізь призму концепту «фрагмеграція», який застосовується на означення детермінації суміжних полярностей між інтеграцією і фрагментацією.

Запроваджуючи в науковий обіг термін «фрагмеграція», Дж. Розенау (Rosenau, 2000) розглядав її як основну характеристику сучасної епохи «глобальної турбулентності», позначену конструюванням нової структури міжнародних відносин. Він звертав увагу на те, що одночасні глобальні й локальні процеси, які діють з рівною силою, здатні провокувати безпекові ризики й конфлікти. У його баченні «фрагмеграція» означає формування й зміцнення блоків і союзів національних держав (інтеграційний процес) за триваючої фрагментації політичної карти світу і процесу утворення нових держав.

Чи продуктивно за допомогою концепту «фрагмеграція» аналізувати парадоксальний розвиток сучасної світової системи з взаємозалежністю протилежних тенденцій, сказати важко. З упевненістю можна стверджувати одне: концепція «фрагмеграції» чітко демонструє перевагу регіоналізаційних тенденцій у світовому просторі й актуальність відповідного аналітичного дискурсу. В регіональному просторі замість очікуваного в умовах глобалізації зникнення регіональних відмінностей відбуваються їх збереження і посилення; замість злиття та уніфікації — актуалізується інтерес до регіональних і локальних ідентичностей, національних традицій і культур. Звісно, що посиленої уваги потребують проблеми багатополярності, рівноваги в

економічних і соціокультурних відносинах, скоординованості дій, культури конкуренції з акцентом на ролі децентралізації як визначального чинника світової соціотрансформаційної динаміки.

Актуалізація проблем децентралізації і посилення горизонтальних зв'язків у мережевих структурах обумовила пошук шляхів оптимізації регіонального структурування екістичного простору, що трактується як територіально уособлений ареал життєдіяльності людей за їхнім спільним місцем проживання. Ефективний місцевий розвиток у теорії екістики базується на принципах, які передбачають піднесення до максимуму потенційних контактів з середовищем, зведення до мінімуму енергетичних і сировинних витрат, оптимізацію безпеки й захисту. Регіональна аналітика в розробці та реалізації стратегій ефективної регіональної екістичної політики в сучасних мілітарних умовах має фокусуватися саме на безпекових аспектах екістичного простору. Проблеми розселення завжди були актуальними для України. Немає сумнівів у тому, що в повоєнний період ця актуальність не тільки збережеться, а й значно посилиться. Складність ситуації зумовлюється значною регіональною диференціацією просторової організації населення та його соціоекономічної діяльності, що потребує спеціальних досліджень екістичних питань з метою досягнення гармонізації регіонального екістичного простору в умовах його трансформації.

Екістичні теорії доречно використовувати у виробленні критеріїв і засад гармонізації просторового розселення в контексті збалансованого розвитку та самоорганізації територій. Трансформаційні процеси, пов'язані з мілітарними викликами, здатні поляризувати простір, розділяти його на ареали, ядро і периферію. Поряд з мілітарним чинником, на поляризацію простору впливають й інші фактори: демографічні (зростання або скорочення чисельності населення), соціальні (рівень зайнятості населення, наявність житла, розвинута мережа закладів освіти, культури, спорту й охорони здоров'я), економічні (наявність чи відсутність містоформуючих підприємств), транспортно-інфраструктурні (розвиток транспортної та інженерної мереж), виробничо-промислові (технологічно-інноваційні промислові підприємства), природні (клімат, ландшафт, екологія). Безумовно, розробка системи повоєнного просторового розселення потребує формування і реалізації ефективної регіональної екістичної політики, яка разом з регіональною демографічною політикою здатна забезпечити сталий розвиток і безпеку території.

Дослідження проблем гармонізації простору, пов'язаних з геопросторовими відмінностями регіонів і наслідками їх різної віддаленості від певних центрів економічного й соціального тяжіння, відбувається в руслі теорій «просторової справедливості». Її глобальний вимір набуває специфічних рис з формуванням нових тенденцій геополітики і спроб змінити світовий порядок. На всіх рівнях (глобальному, регіональному і локальному) універсальним принципом забезпечення просторової справедливості є концепт «територія як простір для життя та праці», згідно з яким справедливий розподіл ресурсів, послуг і можливостей доступу до них є невід'ємним правом людини.

Реалії російсько-української війни призвели до серйозних проблем у забезпеченні сталого рівня соціально-просторової справедливості, зумовлених масовою внутрішньою і зовнішньою міграцією, посиленням економічних диспропорцій між регіонами. «Нині українське суспільство стикається з новими явищами і процесами в різних сферах соціальної реальності, які породжують все нові виклики в розумінні та репрезентації просторової справедливості. Війна яскраво ілюструє те, що зміст просторової справедливості не є усталеним: уявлення про просторову справедливість зазнають постійних змін в процесі розгляду ключових факторів впливу, ризиків і загроз» (Гукалова та ін., 2024, с. 25). Стратегії вирішення проблем соціально-просторової справедливості варто шукати в контексті економічної соціалізації, яка розглядається як соціальна цінність, що є значимою для окремої людини і суспільства в цілому, оскільки її результатом є мікро- і макроекономічні дії. Як слушно наголошує В. Геєць (2025, с. 5), репрезентація «економічної соціалізації як опори ефективної взаємодії економічних і соціальних факторів у відновленні України є головним мотивом для здійснення економічних дій, результат яких визначається співвідношенням між успіхом і провалом у організації економічної діяльності в країні».

ВИСНОВКИ

Розпочата РФ у 2014 р. гібридна війна радикально змінила безпекове середовище України. Подальша російська агресія посилила дію негативних чинників і запустила додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. Мілітарна соціотрансформаційна динаміка обумовлює необхідність тотального наукового перегляду теоретичних засад безпекової політики. Завдання соціогуманітаристики — репрезентувати можливі контексти і ракурси такого переосмислення і запропонувати концепції, придатні бути основою теоретичного моделювання безпекової стратегії. Інноваційні дослідницькі підходи регіональної аналітики як інструменту формування безпекових стратегій просторового розвитку України мають фокусуватися на вивченні регіональних загроз, вразливостей і ризиків окремих територій для формування цілісної концепції національної безпеки. Методологічне оновлення регіональної аналітики на базі використання європейських норм і стандартів забезпечить ефективне регіональне управління в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення, дозволить адаптувати національну безпекову стратегію до реальних умов кожного окремого регіону.

У цьому контексті варто дослухатися до думки економістів, які постійно звертають увагу на важливість розробки безпекових стратегій розвитку для кожного регіонального кластеру. Стратегічні ініціативи доцільно спрямувати на вироблення адаптивних моделей для Північного Сходу, де найбільшим викликом є близькість до Росії, що впливатиме на безпекові настрої та інвестиційну привабливість; Південного Сходу, для якого важливою проблемою стане залежність від портової інфраструктури; Заходу України, специфікою яко-

го є обмежена екологічна місткість на фоні збереженої інфраструктури і хороших логістичних можливостей; Центру країни, який має стати найбільш стабільним драйвером економіки та рушійною силою повоєнного відновлення завдяки віддаленості від фронту та високій якості земельних ресурсів.

Регіональна аналітика, яка фокусується на безпекових викликах, спричинених війною, масштабним руйнуванням інфраструктури, вимушеною міграцією, розривом логістичних зв'язків і дестабілізацією ринків праці, здатна відіграти ключову роль в ухваленні обґрунтованих рішень і виробленні повоєнних стратегій регіонального розвитку. Інноваційно-прогностичний потенціал регіональної аналітики обумовлено можливістю ідентифікації регіональних проблем і генерування власного дискурсивного простору, який забезпечує розуміння унікальних соціальних, етнічних і культурних процесів, що формують регіональну ідентичність і впливають на досягнення загальнонаціональної консолідації. Не менше значення має здатність регіональної аналітики перетворювати цей дискурсивний простір на прогностичний ресурс розробки переконливих рішень у кризових ситуаціях і моделювання алгоритмів ситуаційного реагування на небезпеки у форматі науково обґрунтованих управлінських рішень. Саме тому сучасна регіональна аналітика має стратегічне значення для планування регіонального розвитку, забезпечення національної стійкості й відновлення безпекового простору України в контексті її євроінтеграційних перспектив.

Прикладна значимість регіональної аналітики полягає у використанні масиву геопросторових і соціально-економічних даних для ухвалення дієвих управлінських рішень на рівні конкретного регіону. Практичні ефекти впровадження регіональної аналітики класифікуються за такими напрямками: оцінка ризиків і превентивна безпека, ефективне просторове планування, економічна стійкість, інтеграція в систему глобальної безпеки. За такого підходу головною метою впровадження стає виявлення регіональних економічних, демографічних та соціальних диспропорцій для ухвалення ефективних і обґрунтованих рішень на рівні регіонів, а також репрезентація інструментів аналізу для безпечного просторового планування й відновлення територій. Основні етапи впровадження регіональної аналітики варто реалізовувати у вигляді чотирьох поступових кроків: формування джерел даних — створення технологічної бази — аналіз і моніторинг стратегії — ухвалення рішень та управління. Лише такий алгоритм здатний забезпечити відновлення громад, ефективне залучення інвестицій і реалізацію євроінтеграційних устремлінь України.

Фінансування. Стаття підготовлена в межах бюджетної програми НАН України «Збереження і відновлення соціогуманітарної сфери України в умовах війни та повоєнних викликів», орієнтованої на підтримку розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень (КПКВК 6541230) на 2025—2026 роки.

Конфлікт інтересів. Будь-який конфлікт фінансових або особистих інтересів, який би міг вплинути на написання даної статті, відсутній.

Залучення III. При підготовці статті штучний інтелект жодним чином не залучався.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Beck, U. (1992). *Risk society. Towards a new modernity*. London, Sage publications. 264 p. URL: <http://www.riversimulator.org/Resources/Anthropology/RiskSociety/RiskSocietyTowardsAnewModernity1992Beck.pdf>
- Гіденс, Е. (2004). *Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя*. Київ, Альтерпрес. 100 с.
- Renn, O. (2008). *Risk governance. Coping with uncertainty in a complex world*. London. 480 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/279187565_Risk_Governance_Coping_With_Uncertainty_in_a_Complex_World
- Beck, U., Levy, D. (2013). Cosmopolitanized nations: re-imagining collectivity in world risk society. *Theory, culture and society*. 30. 3—31. <https://doi.org/10.1177/0263276412457223>
- Степанов, В. (2019). *Ризикологія: основи, додатки, тезаурус*. Одеса, ІПРЕЕІ НАНУ. 292 с. <https://doi.org/10.31520/978-966-02-8842-3>
- Геєць, В., Кизим, М., Клебанова, Т. та ін. (2006). *Моделювання економічної безпеки*. Моногр. Харків, БД «ІНЖЕК». 240 с.
- Луцик, Ю. (2023). Економічна безпека в умовах глобальних викликів та загроз. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 15. 74—83. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.9>
- Єрмакова, О., Шершун, О., Соколюк, К. (2026). Проблеми методичного забезпечення розрахунку рівня економічної безпеки України та її регіонів. *Економіка України*. 69. 3(772). 26—40. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.03.026>
- Вітлінський, В., Великоіваненко, Г. (2004). *Ризикологія в економіці та підприємстві*. Моногр. Київ, КНЕУ. 480 с.
- Скокова, Л. (Ред.) (2021). *Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри*. Моногр. Київ, Інститут соціології НАН України. 295 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/monografiya21_04_22.pdf
- Головаха, Є., Дембіцький, С. (Ред.) (2025). *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2025*. Київ, Інститут соціології НАН України. 404 с. <https://doi.org/10.15407/book9.978-617-14-0470-0>
- Лібанова, Е. (Ред.) (2015). *Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект*. Кол. моногр. Київ, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. 353 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/2016_Lud_rozv_monogr.pdf
- Геєць, В. (2026). Трансформація економічної соціалізації як форми соціальної дії у воєнно-повоєнному розвитку економіки України. *Економіка України*. 69. 4(773). 3—27. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.04.003>
- Burgess, A., Alemano, A., Zinn, J. (Eds.) (2016). *Routledge handbook of risk studies*. New York, Routledge. 362 p. <https://doi.org/10.4324/9781315776835>
- Верменич, Я. (2025). *Безпековий дискурс регіоналістики в контексті соціогуманітарних викликів відновлення України. Аналітична записка*. Київ, Інститут історії України НАН України. 108 с. <https://doi.org/10.15407/book16-0018926>
- Rosenau, J. (2000). The governance of fragmentation: neither a world republic nor a global interstate system. *Studia Diplomatica*. 53. 5. 15—40. URL: https://www.second-sites.com/moonhoabinh/lunar_material/GovernanceOfFragmentation.pdf

- Гукалова, І., Маруняк, Є., Лісовський, С., Мозговий, А., Покляцький, С., Горміз, О. (2024). Просторова справедливість: географічна концептуалізація в умовах війни в Україні. *Український географічний журнал*. 2. 24—32. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.02.024>
- Гець, В. (2025). Трансформація змісту і структури економічної соціалізації у системі «держава — власність». *Економіка України*. 68. 7(764). 3—25. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.07.003>

Надійшла 26.05.2026

Прорецензована 04.06.2026

Доопрацьована 15.06.2026

Підписана до друку 22.06.2026

Оприлюднена 18.08.2026

REFERENCES

- Beck, U. (1992). Risk society. Towards a new modernity. London, Sage publications. 264 p. URL: <http://www.riversimulator.org/Resources/Anthropology/RiskSociety/RiskSocietyTowardsAnewModernity1992Beck.pdf>
- Giddens, A. (2004). Runaway World. How Globalization is Reshaping Our Lives. Kyiv. 100 p. [in Ukrainian].
- Renn, O. (2008). Risk governance. Coping with uncertainty in a complex world. London. 480 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/279187565_Risk_Governance_Coping_With_Uncertainty_in_a_Complex_World
- Beck, U., Levy, D. (2013). Cosmopolitanized nations: re-imagining collectivity in world risk society. *Theory, culture and society*. 30. 3—31. <https://doi.org/10.1177/0263276412457223>
- Stepanov, V. (2019). Risk science: basics, appendices, thesaurus. Odesa. 292 p. <https://doi.org/10.31520/978-966-02-8842-3> [in Ukrainian].
- Heyets, V., Kyzym, M., Klebanova, T. et al. (2006). Economic security modeling. Kharkiv. 240 p. [in Ukrainian].
- Lutsyk, Yu. (2023). Economic security in the context of global challenges and threats. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*. 15. 74—83. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.9> [in Ukrainian].
- Iermakova, O., Shershun, O., Sokoliuk, K. (2026). Problems of methodological framework for calculating the level of economic security of Ukraine and its regions. *Economy of Ukraine*. 69. 3(772). 26—40. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.03.026> [in Ukrainian].
- Vitlinskyi, V., Velykoivanenko, H. (2004). Risk science in economics and entrepreneurship. Kyiv. 480 p. [in Ukrainian].
- Skokova, L. (Ed.) (2021). Risks in a modern unstable society: social and cultural dimensions. Kyiv, Institute of Sociology of the NAS of Ukraine. 295 p. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/monografiya21_04_22.pdf [in Ukrainian].
- Golovakha, Ie., Dembitskyi, S. (Eds.) (2025). Ukrainian Society in Wartime: The Year 2025. Kyiv, Institute of Sociology of the NAS of Ukraine. 404 p. <https://doi.org/10.15407/book9.978-617-14-0470-0> [in Ukrainian].
- Libanova, E. (Ed.) (2015). Human development in Ukraine. Modernization of social policy: regional aspect. Collective monograph. Kyiv, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine. 353 p. URL: https://idss.org.ua/monografii/2016_Lud_rozv_monogr.pdf [in Ukrainian].

- Heyets, V. (2026). Transformation of economic socialization as a form of social action in wartime and post-war development of Ukrainian economy. *Economy of Ukraine*. 69. 4(773). 3—27. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.04.003> [in Ukrainian].
- Burgess, A., Alemano, A., Zinn, J. (Eds.) (2016). Routledge handbook of risk studies. New York, Routledge. 362 p. <https://doi.org/10.4324/9781315776835>
- Vermenych, Ya. (2025). Security discourse of regional studies in the context of socio-humanitarian challenges of Ukraine's recovery. Analytical note. Kyiv, Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine. 108 p. <https://doi.org/10.15407/book16-0018926> [in Ukrainian].
- Rosenau, J. (2000). The governance of frammegration: neither a world republic nor a global interstate system. *Studia Diplomatica*. 53. 5. 15—40. URL: https://www.second-sites.com/moonhoabinh/lunar_material/GovernanceOfFrammegration.pdf
- Gukalova, I., Maruniak, Eu., Lisovskyi, S., Mozghovyi, A., Poklyatskyi, S., Gormiz, O. (2024). Spatial justice: geographical conceptualization in the context of war in Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*. 2. 24—32. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.02.024> [in Ukrainian].
- Heyets, V. (2025). Transformation of the content and structure of economic socialization in the system “state — property”. *Economy of Ukraine*. 68. 7(764). 3—25. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.07.003> [in Ukrainian].

Received on May 26, 2026

Reviewed on June 4, 2026

Revised on June 15, 2026

Signed for printing on June 22, 2026

Published on August 18, 2026

Valerii Smolii, Dr. Sci. (History), Prof., Academician of the NAS of Ukraine,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Editor-in-Chief of the Ukrainian Historical Journal, Director
Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine
4, Hrushevskoho St., Kyiv, 01001, Ukraine
Yaroslava Vermenych, Dr. Sci. (History), Prof.,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine
Head of the Department of Historical Regional Studies
Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine
4, Hrushevskoho St., Kyiv, 01001, Ukraine

REGIONAL ANALYTICS AS A TOOL FOR FORMING SECURITY STRATEGIES OF SPATIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

The paper outlines the essence of regional analytics as a key tool for forming targeted recovery programs for Ukraine, based on the integration of security strategies into regional development and their adaptation to the necessary conditions of post-war resilience. The emphasis is on the innovation potential of regional analytics, which consists in the systematic assessment of the security environment, the transformation of socio-economic programs of regional development in accordance with the challenges of post-war recovery, strengthening the security potential of territorial communities and the implementation of EU standards in regional projects to ensure sustainable development and security.

The research methodology is built on the conceptual approaches of risk studies, which are based on the integration of classical risk theory with the concepts of international economics, geopolitics and system dynamics. The need for regularization of theoretical and categorical components of security dynamics analytics at the global, regional and local levels is emphasized.

It is proven that regional analytics, which focuses on security challenges caused by war, large-scale destruction of infrastructure, forced migration, disruption of logistical connections and destabilization of labor markets, can play a key role in making informed decisions and developing post-war strategies for regional development. The innovation and predictive potential of regional analytics is due to the ability to identify regional problems and generate its own discursive space, which will provide an understanding of the unique social, ethnic and cultural processes that shape regional identity and influence national consolidation. No less important is the ability of regional analytics to transform this discursive space into a predictive resource for developing convincing solutions in crisis situations and modeling algorithms for situational response to dangers in the format of science-based management decisions. In view of this, modern regional analytics is of strategic importance for regional development planning, ensuring national resilience and restoring the security space of Ukraine in the context of its European integration prospects.

Keywords: *regional analytics; regional development; regional security; Ukraine's recovery; security environment.*